

УДК 7.012:37(477)

Шевченко А. І.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДИЗАЙН-ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті представлений історичний огляд дизайн-освіти в Україні періоду XIX – XX ст. та до наших днів. Визначені основні осередки розвитку дизайн-освіти в східній, центральній та західній Україні та окреслені напрями її розвитку.

Ключові слова: глобалізація, культура, дизайн-освіта, дизайнер, художньо-промислова освіта.

Глобалізаційні процеси є реалією сучасного світу, які, безумовно, формують спосіб життя сучасного людства. Сьогодні ми можемо констатувати той факт, за яким наявність її виступала, як суто економічний феномен, після чого стала причиною змін й на інших рівнях глобалізації. В результаті ми зараз маємо можливість досліджувати масову культуру як явище, що характеризує теперішній етап культурного розвитку. В масовій культурі є безліч елементів, один з яких притаманний дизайн-сфері. Дизайн як явище культури стає тією формою універсальності людини, яка є найбільш проблематизованою і разом з тим самодостатньою. Тому дизайн – це реальні культурні здобутки на шляху історичного прогресу, об'єктивний смисловий ґрунт колективного буття й діяльність щодо його вдосконалення. Зважаючи на це, особливого соціокультурного значення сьогодні набуває потреба у підготовці висококваліфікованих дизайнерів. Очевидно, що підґрунтя дизайн-діяльності становить дизайн-освіта, а її успіх без створення системи Вітчизняної дизайн-освіти, яка відповідала б вимогам європейської освітньої інтеграції, неможливий. Розробка даної системи, на нашу думку, повинна ґрунтуватись на історичному досвіді, тож ретроспективний аналіз дизайн-освіти в Україні – є актуальною проблемою, вирішення якої стане фундаментом для розвитку дизайн-освіти в Україні.

До теоретиків, що осмислюють історичний розвиток дизайну належать К. Поппер, А. Тофлер, Т. Кун, Дж. К. Джонс, Ф. Рапп, В. Гаспарський, Б. Фуллер, К. Александер та ін.

Проблеми розвитку дизайну та дизайн-освіти досліджували О. І. Генесаретський (методологічні та гуманітарно-художні проблеми дизайну), Є. М. Лазарєв (дизайн як техноестетична система), О. В. Вишнеvsька (дизайн як засіб розвитку творчих здібностей особистості), В. Ф. Сидоренко (проектна культура та естетика дизайнерської творчості), П. М. Татіївський (теорія та історія дизайну),

В. М. Косів (проблеми графічного дизайну та глобалізаційні процеси сучасності), І. Я. Герасименко (технології виробництва художньо-конструкторського формотворення).

Окремі аспекти становлення і розвитку дизайн-освіти в Україні та за кордоном досліджували С. І. Нікуленко, А. П. Павлів, С. О. Чебоненко та інші.

Аналіз результатів досліджень дизайн-освіти свідчить про недостатню дослідженість цієї проблеми у вітчизняній педагогічній науці. Сучасні потреби у підготовці фахівців дизайнерського профілю зумовили вибір теми статті.

Метою статті є дослідження та висвітлення особливостей становлення дизайн-освіти в Україні, окреслення основних напрямів її розвитку.

Перші кроки дизайну, спрямовані на союз художньої творчості з промисловістю, розпочиналися ще за доби модерну, коли дизайнерська галузь не відокремилася від декоративного мистецтва. Не отримала вона автономії і в наступний, надзвичайно перспективний етап, що розгортався на хвилі українського національного відродження, розстріляного за сталінських часів. У цей період український авангард став плідним підґрунтям для розвитку нових дизайнерських ідей. Їх своєрідність пов'язана як з далекими і близькими традиціями української культури, так і з особливостями історичної ситуації, що склалася в Україні і на тривалий час визначила її долю.

О. Фурса у своїх дослідженнях зауважує, що раніше одна частина України входила до складу Російської імперії, а інша частина – до складу деяких центральноєвропейських держав, і це, звісна річ, накладало відбиток на всі прояви життя, у тому числі й на формування дизайнерської освіти. Усі процеси, які протікали на теренах Центральної, Східної та Південної України мали поміж собою багато спільних рис. Серед іншого і те, що були вони дещо відірвані від європейського життя. А от що стосується Західної України, то там становлення дизайнерської освіти відбувалося в межах загальноєвропейських художніх процесів [9, с. 114]. Вже у період 1905–1914 років у Львові діяла так звана “Вільна Академія Мистецтв”, у 20-30-ті роки – низка приватних шкіл і студій. Щодо становлення дизайнерської освіти на теренах Великої України, то тут склалися такі головні художні центри: Київ, Львів, Харків та Одеса.

Як визначає В. Я. Даниленко, особливий статус серед міст займає саме Харків. Відомо з історичних джерел, що у кінці XIX ст. місто перетворилося на потужний центр машинобудування, причому темпи його промислового розвитку значно перевищували темпи інших регіонів Російської імперії, що зумовлювалося “промислово-фінансовим бумом” у

Південному промислового регіоні. Такий поштовх запрограмував подальший історико-культурний і освітній розвиток Харкова, а отже, кардинально змінив його майбутнє [4, с. 320].

У площині дизайн-освіти Київські й Одеські художні освітні інституції перебували під опікою Петербурзької Академії мистецтв, Львівські – під впливом Австро-Угорської імперії. Харківська ж художньо-промислова школа розвивалась автономно. Утворена на базі школи малювання М. Раєвської-Іванової, що мала тоді художньо-промисловий нахил, і Харківського технологічного інституту, де методика підготовки інженерів містила в собі елементи дизайнерської освіти, вона стала першим закладом з підготовки дизайнерів. Крім того, саме у Харкові вийшли друком роботи представників Інженерного корпусу – В. Кирпичова, Я. Столярова, В. Данилевського та інших, які були присвячені естетичному осмисленню проблем техніки. Саме у Харкові було відкрито перший у Російській імперії міський художньо-промисловий музей. Усе це сповнювало змістом розвиток художньо-промислової культури регіону. Наслідком стало те, що з продукції харківських заводів минулих часів можна вибрати низку промислових виробів, які були з дизайнерської точки зору першокласними для свого часу. До того ж Харківська державна академія дизайну і мистецтв, в якій здійснюється освітня підготовка з таких галузей сучасного дизайну, як промисловий, графічний і дизайн середовища, нині є одним із загальноновизнаних центрів дизайнерської освіти в Україні. Саме давні традиції харківського дизайну нині призвели доактивного розвитку великої кількості кафедр дизайну у різних вищих навчальних закладах міста.

Особливо прискорено розвивалася художньо-промислова освіта в Західній Україні у цілому та у Львові, зокрема, починаючи з XIX століття. Рівень розвитку деяких художньо-промислових шкіл був досить високий. У 90-ті роки XIX ст. відомі австрійські художники, окремі професори архітектури з Відня надсилали на різноманітні конкурси у Львові проекти меблів, камінів, керамічних виробів із яскраво вираженою українською народною стилістикою.

У той час на теренах нашої країни ефективно використовувались ідеї Г. Земпера, який запропонував реформування мистецької освіти і висунув концепцію художньо-промислової освіти, яскравим прикладом чого може слугувати організація Львівської художньо-промислової школи при Міському промисловому музеї, яка відбувалася під безпосереднім впливом загальноєвропейських мистецьких тенденцій.

Протягом свого існування (1876–1939) Львівська ХПШ у тісній взаємодії з Міським промисловим музеєм програмувала діяльність мережі фахових шкіл мистецько-ремісничого спрямування в Галичині. За словами Р. Шмагала, особливо актуальною для Львівської ХПШ повсякчас була

проблема творення новітньої мистецької стилістики у синтезі з розмаїттям мистецтва самобутніх регіональних шкіл та народних промислів.

Престиж галицького декоративно-ужиткового мистецтва був високий. У 1946 р. сталінською владою відкривається Львівський інститут прикладного і декоративного мистецтва [8, с. 43]. Відкритий він був з метою підготовки кадрів для оздоблення архітектурних споруд та середовищних об'єктів символікою сталінізму, аби вганяти європейський Львів у "дружні обійми" напівазійської імперії. Та історія рухалась своїм ходом і, звичайно ж Львівський інститут став згодом цілком європейською академією мистецтв, де розвиваються нині і дизайнерські пагони. Одним з таких пагонів є дизайн одягу. Він розвивається під егідою кафедри моделювання костюму, яку було створено у 1972 р. Львівська школа моделювання костюму сягає своїм корінням традицій народного одягу та професійного кравецького ремесла, що було добре розвинене у містах та містечках Галицького краю [5, с. 90]. Велику роль у становленні школи відіграли традиції львівських кравецьких ремісничих шкіл, ательє з виготовлення одягу, взуття, головних уборів та ювелірних прикрас. Теперішня кафедра у Львові гармонійно поєднує розвиток підготовки студентів у галузі промислового моделювання із розвитком здатності своїх вихованців до створення яскравих авторських модельєрських концепцій.

З 1994 р. у Львівській академії мистецтв створюється нова кафедра промислової графіки. Але ж, звичайно, галузь прикладної графіки у Львові розвивалася здавна. Це і друкарня Івана Федорова XVI століття, і згодом робота шкіл рисунка і малярства, відділи графіки Мистецько-промислової школи тощо. Дизайн середовища акумулюється у Львівській академії мистецтв на кафедрі проектування інтер'єрів. Вона є найстарішою в Україні кафедрою цього профілю і існує з 1946 року. Кафедра готує фахівців у галузях проектування інтер'єрів житлових, громадських та сакральних споруд, проектування малих архітектурних форм, експозицій виставок та викладання професійно-орієнтованих дисциплін у школах, ліцеях та вищих навчальних закладах.

Тож очевидно, що підвалини становлення дизайн-освіти в Україні було закладено в кінці XIX ст. Як зазначає Р. М. Силко, дизайн-освіта в нашій державі мала фрагментарний характер, зазнавала досить значного ідеологічного впливу, що негативно позначалося на розвитку дизайнерської творчості, створенні якісних естетично оформлених виробів.

Водночас, позитивні традиції у розвитку вітчизняної дизайн-освіти сформувалися у стінах Української академії мистецтва м. Києва. Перші професори навчального закладу – видатні художники з високим рівнем європейської освіти. На відміну від більшості академічних систем, де розвивалися лише станкові форми мистецтва, в Українській академії

мистецтва прагнули розвивати ще й прикладні форми мистецтва, сприяти становленню художньо-промислового і народного мистецтва. У 20-х рр. ХХ ст. в навчальних закладах Києва виокремився художньо-промисловий напрям [3, с. 32]. Унаслідок чого було відкрито текстильне відділення, трохи пізніше – відділення теле-фото-кіно. Такий розвиток дизайн-освіти зумовив переорієнтацію методів навчання. Особливий акцент було зроблено на опанування циклу формально-технічних дисциплін. Великого значення набули практичні заняття у майстернях технічного призначення.

90-ті роки минулого століття ознаменувалися в Україні тим, що протягом того десятиріччя стали з'являтися, нові навчальні осередки з підготовки студентів за спеціальністю “Дизайн” у технічних та інших вищих навчальних закладах. До їх числа належить найстаріша дизайнерська школа у Львівській політехніці, молоді кафедри дизайну у Київському технологічному інституті легкої промисловості – нині Національний університет технології і дизайну, в Українському лісотехнічному університеті (м. Львів), Луцькому державному технічному університеті, Прикарпатському університеті ім. Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ), Київській політехніці, Дніпропетровському національному університеті, Херсонському державному технічному університеті, Запорізькому національному технічному університеті та деяких інших [1].

Загалом, історичний огляд дизайн-освіти на теренах України вказує на можливість розглядати її в часі і просторі. Так, весь період її розвитку можна розділити на основні три етапи: I етап – дизайн-освіта розділеної України до ХХ ст.; II етап – дизайн-освіта радянського періоду; III етап – дизайн-освіта періоду незалежної України.

Характеризуючи вітчизняний дизайн, а саме наявну дизайнерську практику, то вона сьогодні демонструє, головним чином, лише наслідування сучасних модних форм, котрі знайдені дизайнерами інших країн – переважно західних. Коли це наслідування виконується на високому, не нижче світового, професійному рівні – то це вже цілком гідне досягнення. Але це досягнення все одно є, по суті, лише висококваліфікованим повторюванням того, що вже зроблено іншими. Доки буде продовжуватися повторювання, доти про Україну як дизайнерську державу ніхто в світі не знатиме, і українського дизайну, який міг внести свій внесок у світовий дизайн, не буде існувати.

На думку В. Ф. Сидоренка, однією з причин кризових явищ у вітчизняній дизайн-освіті є те що вона втратила свою головну мету – формування творчої особистості. Науковець зазначає, що починаючи з 30-х років минулого століття ця мета була підмінена підготовкою освічених виконавців, яких потребувала адміністративно-командна соціальна система [6, с. 37].

Вирішення даної проблеми можливе у розвитку професійної дизайн-освіти, з особливими принципами організації навчально-виховного процесу та освітнього середовища.

В. Ф. Сидоренка зазначає, що мислення дизайнера повинно ґрунтуватися не стільки на вербальному, нумеричному чи літературному способах мислення та спілкування, скільки на невербальних способах і кодах, які перекладають “повідомлення” з мови абстрактних вимог на мову матеріальних об’єктів і навпаки [6, с. 40]. Тобто майбутнім дизайнерам є конче необхідним “невербальне” спілкування з речами як об’єктами дизайну, про що наголошував ще Г.Земпер.

Сьогодні існує стверджувальна думка, що дизайнер повинен володіти культурою візуального мислення. Йдеться про виховання креативної зорової уяви, уміння оперувати зоровими образами [7].

Крім того, за Ю. Борєвим, систематичне і планомірне сприймання творів дизайну різних часів та народів сприяє формуванню естетичного смаку майбутніх фахівців, механізм формування якого, проходить у певній послідовності: естетичне сприймання → естетичне уявлення → естетичне враження → естетичний смак [2, с. 31]. При чому, як стверджує В. Ф. Сидоренко, коли випадає якась ланка у ланцюгу неперервного відтворення культури й порушується “зв’язок часів”, виникає ланцюгова реакція розпаду всієї культури [6, с. 41].

Щодо дидактичних основ навчально-виховного процесу, то ми погоджуємось з думкою Р. М. Силко, який окреслює три базові принципи: по-перше, максимальна чіткість, конкретність постановки проектних задач у процесі навчання; по-друге, діалогічне, навчання: діалогічний принцип позбавляє викладача ролі одноосібного хранителя істини та знання й перетворює його на носія традиції сократичного діалогу, який вводить своїх учнів до кола проблем та пошуків; по-третє, значна, якщо не переважаюча вага гуманітарної культури як основи дизайнерської освіти. Очевидно, що для реалізації зазначених дидактичних основ та організаційних форм навчання заклад дизайн-освіти повинен мати специфічне освітнє середовище.

Вивчення особливостей стану та розвитку дизайн-освіти в Україні шляхом її ретроспективного огляду та проведення аналізу шляхів удосконалення організаційних форм вітчизняної дизайн-освіти дав змогу дійти таких висновків.

Висновки

Для успішної реалізації стратегії розвитку дизайн-освіти в Україні, особливу увагу слід приділяти аналізу тенденцій у розвитку дизайну, як діяльності, вивченню інновацій та досліджень в даній галузі та використовувати історичний досвід розвитку дизайн-освіти в Україні та світі.

Навчальний заклад дизайн-освіти повинен виконувати три основні функції: відтворення суб'єкта виробництва (фахівець-дизайнер); відтворення суб'єкта соціуму (фахівець з розвинутою соціально-ціннісною рефлексією); відтворення суб'єкта культури (фахівець – носій національного стилю).

Ефективне виконання зазначених функцій вимагає нових підходів до організації навчально-виховного процесу та освітнього середовища.

Використана література:

1. Studiofashion-id / Дизайн и конструирование [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://fashion-id.ru>
2. Боров Ю. Б. Эстетика : учебник / Ю. Б. Боров. – М. : Высш. Шк., 2002. – 511 с.
3. Даниленко В. Дизайн України в європейському вимірі ХХ століття / В. Даниленко. – Київ-Феніус, 2012. – 32 с.
4. Даниленко В. Я. Дизайн : підручник для студ. вищих навч. закл., які навч. за спец. “Дизайн” / В. Я. Даниленко ; Харківська держ. Академія дизайну і мистецтв; Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. – Х. : Видавництво ХДАДМ, 2003. – 320 с.
5. Рижова І. С. Дизайн в технічних вузах України / І. С. Рижова. – УДК: 122 7.012. – 87 с.
6. Сидоренко В. Дизайн – образ культури / В. Ф. Сидоренко // Вестник высшей школы. – № 12. – 1989. – С. 37-45.
7. Сидоренко В. Ф., Устинов А. Г. Программа дизайнерского образования для специализированных средних школ. ВНИИТЕ [Электронный ресурс] / В. Ф. Сидоренко, А. Г. Устинов // Дизайн в общеобразовательной системе. – Режим доступа : http://rosdesign.com/design_materials/design_vniite.htm.
8. Соколюк Л. Шляхи становлення українського дизайну / Л. Соколюк. – Київ-Феніус, 2012. – 43 с.
9. Фурса О. Розвиток дизайн-освіти в Україні і Зарубіжжі: Історико-порівняльний аспект: порівняльна професійна педагогіка, 2011 / О. Фурса. – 114 с.

References:

1. Studiofashion id / Dizayn i konstruirovaniye [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa : <http://fashion-id.ru>
2. Borev Yu. B. Estetika : uchebnyk / Yu. B. Borev. – M. : Vyssh. Shk., 2002. – 511 s.
3. Danylenko V. Dizayn Ukrainy v yevropeiskomu vymiri XX stolittia / V. Danylenko. – Kyiv-Fenius, 2012. – 32 s.
4. Danylenko V. Ya. Dizayn: Pidruchnyk dlia stud. Vyshchychkh navch. Zakl., yaki navch. Za spets. “Dyzain” / V. Ya. Danylenko ; Kharkivska derzh. Akademiia dyzainu i mystetstv; Instytut problem suchasnoho mystetstva Akademii mystetstv Ukrainy. – Kh. : Vydavnytstvo KhDADM, 2003. – 320 s.
5. Ryzhova I. S. Dizayn v tekhnichnykh vuzakh Ukrainy / I. S. Ryzhova. – UDK: 122 7.012. – 87 s.
6. Sydorenko V. Dizayn – obraz kultury / V. F. Sydorenko // Vestnyk vysshei shkoly. – № 12. – 1989. – S. 37-45.
7. Sidorenko V. F., Ustinov A. G. Programma dizaynerskogo obrazovaniya dlya spetsializirovannykh srednykh shkol. VNIITYe [Elektronnyy resurs] / V. F. Sidorenko, A. G. Ustinov // Dizayn v obshcheobrazovatelnoy sisteme. – Rezhim dostupa : http://rosdesign.com/design_materials/design_vniite.htm.
8. Sokoliuk L. Shliakhy stanovlennia ukrainskoho dyzainu / L. Sokoliuk. – Kyiv-Fenius, 2012. – 43 s.
9. Fursa O. Rozvytok dyzain-osvity v Ukraini i Zarubizhzh: Istoryko-porivnialnyi aspekt: porivnialna profesiina pedahohika, 2011 / O. Fursa. – 114 s.

ШЕВЧЕНКО А. И. Становление и основные направления развития образования дизайна в Украине.

В статье представлен исторический обзор дизайн-образования Украины периода XIX – XX веков и до наших дней. Определены основные очаги развития дизайн-образования в восточной, центральной и западной Украине, а так же, направления его развития.

Ключевые слова: глобализация, культура, дизайн-образование, дизайнер, художественно-промышленное образование.

SHEVCHENKO A. I. *Becoming and basic directions of development of formation of design is in Ukraine.*

The article presents a historical overview of design education in Ukraine period XIX – XX centuries and to this day. The main centers of design education in the eastern, central and western Ukraine and the directions of its development.

Key words: globalization, culture, design, education, designer, art and industrial education.

УДК 378.011.3-051:36]:004

Шовш К. С.

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Аналізуються особливості формування інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів, вчителів та соціальних працівників; серед особливостей цих процесів автор вирізняє, насамперед, важливість доступу до (та освоєння) інформаційно стиснутого соціального досвіду поколінь. Традиції, звичаї народу, особливості його ментальності, що виявляються, насамперед у побуті, є тією первинною базою і одночасно джерелом, з якого соціальний педагог черпає моделі, підходи, способи роботи з людьми різного вікового, майнового, релігійного і т. п. статусу. Інформаційна культура соціального педагога має включати в себе глибокий загальнолюдський почуттєвий сегмент, який забезпечує людське і людяне ставлення до своїх реципієнтів, співпереживання їх долі і перспективи входження в суспільну цілісність.

Ключові слова: людина, освіта, культура, інформація, інформаційна культура.

Аналізуючи інформаційну культуру соціального педагога як елемент його загальної культури, що базується на володінні ним сучасними інформаційними технологіями й покладає на нього відповідальність за виховання інформаційних компетенцій у своїх учнях, слід мати на увазі, що вона формується, насамперед, в період навчальної підготовки майбутніх соціальних працівників у педагогічних закладах освіти. При цьому, інформаційна підготовка майбутнього соціального педагога має спільні і відмінні характеристики у порівнянні з подібним процесом, розрахованим на інші категорії майбутніх фахівців, скажімо, інженерів, технологів тощо. Спільним для всіх майбутніх фахівців є їх інформаційна підготовка,